

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 14 (27)

Суми – 2019

**SECTION 6
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY;
CRIMINAL EXECUTIVE RIGHT**

**СЕКЦІЯ 6
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p93>

**ПРОБЛЕМАТИКА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КАТУВАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ**

*Сухонос Віктор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
Голова Вченої Ради Навчально-наукового інституту права,
Професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Сумський державний університет*

*Прокопенко Каріна Вікторівна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Процеси гуманізації законодавства притаманні більшості демократичних держав. Україна не є виключенням. Показником такого твердження може бути стаття 28 Конституції України, у якій сказано, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Такому поняттю як катування не має місця у країнах, які розвиваються у відповідності до норм ЄС. Тож, досліджуючи зарубіжний досвід, варто зазначити, що покарання, яким би воно не було, не може мати на меті завдання фізичних чи моральних страждань, і має бути справедливим, щоб не принижувати людську гідність.

Загальна політика у правовій сфері спрямована на комплексне забезпечення прав і свобод людини, одним з пріоритетних напрямків якої є запобігання застосуванню катувань та іншого жорстокого чи нелюдського поводження.

Стаття присвячена проблематиці криміналізації катування, як кримінального злочину. Зокрема, основна увага приділена співвідношенню кримінального законодавства України у порівнянні з зарубіжними державами.

У ході дослідження було проаналізовано значну кількість міжнародних нормативних актів, а також відмічено певні розбіжності у кваліфікації даного злочину у порівнянні з іншими державами.

Тож, цікаво було б провести певну порівняльно-правову характеристику катування за законодавством України та іноземних держав, зорієнтуватися, на позитивних надбаннях

зарубіжного досвіду, що може бути рецeпійовано для вдосконалення національних кримінально-правових стандартів.

Зроблено висновок про те, що на сьогоднішній момент гостро стоїть питання щодо підходу законодавців з приводу криміналізації катування, його відмежування від тотожних правових норм, а також повноти урахування міжнародного досвіду.

Важливим моментом є той факт, що кожна держава сама вирішує яку відповідальність встановлювати за діяння, які створюють посил до приниження людської гідності шляхом завдання фізичних та моральних страждань, зокрема, катуванням.

Ключові слова: кримінальне законодавство, катування, нелюдське поводження, знущання.

Sukhonos V. V., Prokopenko K. V. Comparative and legal analysis of torture criminalization: international experience. Proceedings of the human rights legislation of the democratic powers. Ukraine does not vyklyuchennyam. An indicator of such hardened mobility statistics 28 of the Constitutional Council of Ukraine, for example, it is said that it couldn't be impossible for you to get out of the world, or for some non-human, but for such a pristine lowering city, for the rest of your life.

There is no such thing as torture in countries that are developing in accordance with EU norms. Therefore, while studying foreign experience, it should be noted that punishment, whatever it may be, can not be aimed at the task of physical or moral suffering, and should be fair in order not to humiliate human dignity.

The general policy in the legal sphere is aimed at the comprehensive provision of human rights and freedoms, one of the priority areas of which is to prevent the use of torture and other cruel or inhuman treatment.

The article is devoted to the problem of the criminalization of torture as a criminal offense. In particular, the main attention is paid to the ratio of the criminal legislation of Ukraine in comparison with foreign countries.

In the course of the study, a significant number of international normative acts were analyzed, and certain differences in the qualification of this crime were noted in comparison with other states.

Therefore, it would be interesting to carry out a certain comparative legal characteristic of torture under the legislation of Ukraine and foreign countries, to orientate, on the positive achievements of foreign experience that can be recited to improve national criminal-law standards.

It is concluded that at present the question of the approach of legislators concerning the criminalization of torture, its separation from identical legal norms, and also the completeness of taking into account international experience is acute.

An important point is the fact that each state itself decides what responsibility to establish for acts that create an attempt to humiliate human dignity by addressing physical and moral suffering, in particular torture.

Key words: criminal law, torture, inhuman treatment, mistreatment.

Процеси гуманізації законодавства притаманні більшості демократичних держав. Україна не є виключенням. Показником такого твердження може бути стаття 28 Конситуції України, у якій сказано, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [2, с.8-9].

Такому поняттю як катування не має місця у країнах, які розвиваються у відповідності до норм ЄС. Тож, досліджуючи зарубіжний досвід, варто

вказати, що покарання, яким би воно не було, не може мати на меті завдання фізичних чи моральних страждань, і має бути справедливим, щоб не принижувати людську гідність.

Загальна політика у правовій сфері спрямована на комплексне забезпечення прав і свобод людини, одним з пріоритетних напрямків якої є запобігання застосуванню катувань та іншого жорсткого чи нелюдського поводження.

Багато вітчизняних та зарубіжних науковців, наприклад О. А. Мартиненко, Ю. О. Поліщук,

Р. М. Римарчук та А. В. Савченко намагались дослідити дане питання. Втім не було конкретного аналізу даного злочину з порівняльною характеристикою за іноземним законодавством. Тож, основним завданням у нашій роботі буде дослідження та порівняння поняття «катування» за законодавством зарубіжних країн, а також виділення основних аспектів, які можна було б рецепіювати до законодавства України.

Вищевказані аспекти і будуть метою дослідження в цій статті. Переважно в законодавстві розглядуваних нами держав вказано на заборону катування та жорстокого ставлення, що висвітлюється на законодавчому рівні

Важливим нормативним документом є Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 р. [1]. Дана конвенція ратифікована 150 державами світу, у тому числі й Україною (на той момент Українська РСР) 26 січня 1987 р.

Питання катування регулюється й такими міжнародними актами як от Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. та Європейською конвенцією про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 р.

Задля відповідності вимогам Конвенції ООН проти катувань кримінальним законодавством України також передбачено кримінальну відповідальність за катування у статті 127 Кримінального кодексу України (далі-ККУ) [3].

Утім, кожна держава, що ратифікувала Конвенцію ООН проти катувань дещо по-своєму відтворила її у національному законодавстві.

Як показує практика, більшість зарубіжних держав майже повністю відтворюють поняття «катування» у своєму кримінальному законодавстві з положень міжнародних конвенцій, які вони ратифікували (як от, КК Республіки Молдови). У той час як низка держав відтворює положення норми «катування» як бланкетної з подальшим посиланням на визначення у зазначених конвенціях (зокрема, КК Австралії). Проте, під час аналізу даного злочину за законодавством деяких зарубіжних країн, і в тому числі України, прослідковуються певні розбіжності.

Причинами таких розбіжностей можуть слугувати:

1) неспівпадіння термінів та визначення складу злочину у відповідності до термінів, наданих Конвенцією;

2) акцентування уваги на об'єкті злочину, більш ніж на об'єктивній стороні;

3) певна невідповідність положень міжнародної кримінально-правової доктрини практиці застосування норм правовими сім'ями;

4) звичасві норми щодо кваліфікації та розмежування злочинів.

Аналогічні розбіжності прослідковуються і у Кримінальному кодексі України.

Цікавим є факт того, що з метою відповідності положення статті 127 ККУ міжнародним стандартам, її було змінено тричі (зміни відбулися у 2005, 2008 та 2009 роках).

Щоб більш детально розібратися у даному питанні, звернемось до статті 127 ККУ, яка звучить так : «Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб, і спробуємо зробити її цілісний аналіз», з чого впливає наступне:

1) по-перше, виділимо родовий об'єкт даного злочину. Ним є суспільні відносини у сфері охорони життя і здоров'я особи, тобто суспільні відносини – це упорядкована система зв'язків між людьми з приводу соціальних цінностей, яка визначає їх взаємне становище у суспільстві. У даному випадку такими цінностями, передусім, є життя і здоров'я особи [4, с.36]. Тож такі відносини пов'язані із системою цінностей людини, та шляхами, які вона обере для здобуття бажаного результату.

Як основний безпосередній об'єкт можна виділити конкретний психо-фізичний стан людини перед посяганням. А додатковим обов'язковим виступають суспільні відносини щодо охорони недоторканності особи, її честі та гідності;

2) по-друге, виділивши об'єктивну сторону можна виокремити:

а) дії – негативний вплив на фізичний чи моральний стан особи шляхом нанесення тілесних ушкоджень чи то інших дій, які призводять до страждання;

б) наслідками можуть бути психічні розлади або хвилювання, що можуть супроводжуватися фізичним болем;

в) прослідковується причинний зв'язок вчинення таких дій (через що склад злочину є матеріальним);

3) по-третє, перейдемо до суб'єкта, який є загальним (тобто фізична осудна особа віком від 16-ти років);

4) по-четверте, розглядаючи суб'єктивну сторону злочину, можна дійти висновку, що діяння вчинені з певною метою і супроводжуються конкретним умислом (особа, щодо якої здійснюється катування, має вчинити дії, що суперечать її волі, шляхом примусу з боку суб'єкта злочину, метою може бути отримання від потерпілого або іншої особи відомостей, винагороди чи визнання);

5) кваліфікуючими ознаками злочину відповідно до ч. 2 ст. 127 ККУ є вчинення його: а) повторно; б) за попередньою змовою групою осіб; в) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості [6, с. 74–75; 7, с. 307–312].

З вищенаведеного слідує, що окрема норма, присвячена катуванню має конкретний склад злочину, спрямований на заподіяння шкоди здоров'ю особи, її честі та гідності, а тому мусить належати саме до групи злочинів проти життя та здоров'я людини. Саме конкретний склад злочину – це визначення в кримінальному законі злочину певного виду, а тому якщо встановлено в діях особи всі ознаки конкретного складу злочину, то це є підставою для кримінальної відповідальності [5, с.66].

Катування як загальнокримінальний злочин спрямований, передусім, на завдання шкоди здоров'ю. Здоров'я, відповідно до Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я, визначається як стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя, а не тільки відсутності хвороб і фізичних дефектів [8].

Чітко розмежовано катування та нелюдське поводження прослідковується у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства», де, як приклад, було наведено справжнє насильство, так званих, «п'яти технік», які британська влада застосовувала на допиті. Цими методами були такі: стояння біля стіни у стресовій позиції, покриття голови мішком, шумовий вплив, позбавлення сну і обмеження у їжі та воді. Варто погодитися, що ці методи можуть служити свого роду «індикатором», що є катування, а що належить до категорії «нелюдського поводження» [9, 33].

Тут суд дійшов висновку, що мало місце застосування насильства. Хоча дії і повторювалися та мали систематичний характер, проте це не викликало особливих страждань та мук, які має на увазі термін «катування».

Тобто, суд виходить з того, що під час катування має місце певний рівень жорстокості, котрий вимірюється в залежності від ситуації. Тому при

розгляді кримінальних справ цей рівень варто порівняти з точки зору сили та жорстокості, якими особі було спричинено страждань в кожному розглядуваному випадку із характеристиками «п'яти технік», про які було сказано вище. Тож якщо сила завданих страждань виявиться вищою ніж у останніх, то має місце катування і навпаки. Таку схему можна було б рецепіювати до законодавства нашої держави.

Варто зазначити, що ступінь насильницьких дій при катуванні повинен виражатися у спричиненні більш глибоких, особливо больових відчуттів, чому передують дії, вчинені з особливою жорстокістю. Дослідження показують, потерпілі від катування поступово втрачають відчуття реальності та часу [10].

Ще однією визначальною ознакою є тривалість впливу на самого потерпілого, що можна розглянути на прикладі рішення Європейського суду з прав людини у справі «Егмез проти Кіпру» [9, 42].

Щодо «систематичності», то використання цього терміну у контексті «3 і більше разів», є недосить точним, адже такі дії можуть застосовуватися безперервно і протяжно, з такою протяжністю у часі, яка необхідна для досягнення мети катування.

Верховний Суд України слушно стверджує у своєму висновку, що у випадку, коли особа під час бійки втратила свідомість, а її при цьому продовжують бити, то тут відсутні ознаки катування [11], де мотивом при катуванні не можуть виступати неприязні стосунки, що виникли у ході суперечки під час уживання алкогольних напоїв.

Таким чином, враховуючи особливу небезпеку цього злочину, вбачаємо за необхідне доповнити структуру статті 127 ККУ фразою «яке вчиняється систематично». Цим самим буде вирішено суперечність з приводу формулювання діяння, його мети і наслідків. Зокрема, даний факт буде виступати кваліфікуючою обставиною.

Крім того, необхідно більш чітко підійти до кваліфікуючих ознак катування, які б відмежували його від злочинів схожих за характером, зокрема, додати «що не мало на меті нелюдського поводження», це значно спростить процедуру кваліфікації злочину.

Отже, зважаючи на характер та особливості вчинення катування, воно розташоване серед злочинів, що посягають на життя і здоров'я особи правильно. Дане твердження підтверджується практикою зарубіжних країн, а також міжнародних документів.

Література :

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1984 р., ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР № 3484-ХІ від 26 січ. 1987 р.
2. Конституція України : за станом на 28 червня 1996 р.// Відомості Верховної Ради України. 1996 №30. Ст. 141
3. Кримінальний кодекс України: станом на 1 вересня 2018р. – С.: ТОВ «НОТІС», 2018 – 204 с.
4. Сухонос В. В. Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія / В. В. Сухонос, В. В. Сухонос (мол.). Суми: Університетська книга, 2018. – 200 с.
5. Сухонос В. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2016. – 375 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / [кол. авт. : Байлов А. В., Васильєв О. А., Житний О. О. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Литвинов ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [7- ме вид., переробл. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2010. – 1288 с.
8. Устав (Конституція) Всемирной организации здравоохранения (принят Международной конференцией здравоохранения, Нью-Йорк, 19–22 июля 1946 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_599.
9. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства) / Д.В. Ягунов ; за ред. та вступ. сл. Й.Л. Бронза, – О. : Фенікс, 2010. – 256 с
10. Александров Ю. Пытки: история вопроса / Ю. Александров // Преступление и наказание: Пенитенциарный журнал. – 2008. – № 10. – С. 57–58.
11. Ухвала Верховного Суду України від 24 вересня 2009 року по справі № 5-3496км09 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>